

THEMA 1: Het waardendebat

Studiehulp

Cicero (106-43 v. Chr.)

Ook voor Cicero is de mens een vanuit zijn natuur sociaal wezen en hij ziet daarin de voornaamste rede voor een staatkundige vorming. Een staat is voor Cicero daarom een groep mensen die gemeenschappelijke rechten hebben en daaruit hun gemeenschappelijk voordeel halen. Cicero denkt daarbij echter niet zo zeer aan rechten die van geval tot geval door de desbetreffende wetgeving van de staat ontstaan (zo genoemde positieve wetten), maar de staat is voor hem precies zoals voor Aristoteles een principiële rechtsgemeenschap, die dat a-priori is en die vanuit het menselijke verstand begrepen kan worden. (T 1/6)

Natuurrecht

Cicero grijpt hier terug op een gedachte van de Stoïcijnen – een groep hellenistische filosofen – die beweerden dat al het zogenaamde positieve recht dat door staten en regeringen wordt bepaald, zijn geldigheid aan het eeuwige ongeschreven natuurrecht ontleent en dat niets anders is dan het verstand. En tenslotte is de natuurwet bij de Stoïcijnen de goddelijke wet die de macht bezit om te regelen wat recht en wat onrecht is.

Aristoteles zag in zijn latere geschriften af van deze goddelijke garantie van de geldigheid van het natuurrecht en de daarvan afgeleide rechten. Maar voor de kerkvaders van het ontluikende Christendom werden deze denkbeelden van Cicero tot ver na de Middeleeuwen steeds belangrijker. (T 1/7)

Wanneer man vooreerst afziet van Cicero's voor een deel synoniem gebruik van de begrippen verstand, natuur, wet en recht, dan komt men in het huidige spraakgebruik ongeveer tot de volgende betekenis.

Het natuurrecht berust op het begrip van het totale verstand – voor de christenen later Gods schepping. Omdat wij als mensen daaraan allen deel hebben, ontstaat daaruit de situatie dat alle mensen aan elkaar gelijk zijn, allen gelijke rechten hebben en dat zij zich daarom ook moeten oefenen in mensenliefde, liefdadigheid en mildheid. (T 1/8)

Cicero is ook bezorgd om de kwaliteit van de concrete (positieve) wetten, want wanneer zij zich niet zouden richten op het algemene natuurrecht, op deugden en de relatie met de Goden maar slechts uitsluitend op het nuttige, zou er in het geheel geen gerechtigheid bestaan. (T 1/9)

Ook bij Cicero heeft de staat doelen, namelijk:

- Voor recht en gerechtigheid voor de burgers te zorgen
- Vijanden van buiten af te weren en het
- Gemeenschappelijke nut te vermeerderen.

Tegenwoordig zouden we zeggen het gaat om de waarden

- Rechtsstaat
- Externe veiligheid
- Welvaart.

Dat mag dan in theorie goed doordacht zijn, in het dagelijkse leven komt de vraag op – zoals reeds bij Aristoteles - : Wie geeft de principes inhoud, wie definieert nauwkeurig wat recht en onrecht is?

Deugden van de voorvaderen

Behalve dat men zich op het natuurrecht richtte, had de Romeinse republiek in de „mos maiorum“ (in de overgeleverde gebruiken van de voorvaders) een soort historisch kompas. Dit manifesteerde zich van geval tot geval in de vergadering van de oudsten in de senaat.

Cicero kende alle theoretische ideeën die Aristoteles en andere Griekse filosofen over de voor- en nadelen van de verschillende heerschapsvormen en grondwetten ontwikkeld hadden. Zo zag hij in een mengvorm de garantie voor het overleven van de staat (van de gemeenschap). (T 1/10)

Omdat Cicero in de eindfase van de Romeinse republiek leefde, ligt het voor de hand dat hij in het consulaat het koninklijke, in de senaat het aristocratische en in de volksvergadering het democratische element van de staat zag. Enkele van deze gedachten komen later in de achttiende eeuw terug in Montesquiéus leer van de machtsverdeling en Rousseau prijst de wijze waarop de Romeinen in de volksvergadering democratische besluiten nemen.

Politieke participatie

Alhoewel in Rome ook de vertegenwoordigers van de middelste en onderste lagen van de bevolking aan verkiezingen deelnamen en hoge staatsambtenaren door verkiezing macht kregen, biedt Cicero geen methode of geen institutie waardoor de talrijke mensen met burgerrechten in en buiten Italië aan het gezag zouden kunnen deelnemen..

Dit onopgeloste probleem om aan het staatsleven deel te nemen leidde na de dood van Cicero (43 v. Chr.) tot de alleenheerschappij van de Romeinse keizers die met hun ambtenaren en soldaten het reusachtige rijk rond om de Middellandse Zee beheersten. Maar reeds Cicero vreesde voor het ergste en had daarvoor gewaarschuwd. (T 1/11)

Wat betreft de geografische dimensie en de veelheid aan volkeren is de huidige EU beslist met het Romeinse Rijk te vergelijken en ook in deze tijd worstelen we met het vraagstuk van een verantwoorde politieke participatie van alle Europese burgers.

Samenvatting

- Zoals bij Aristoteles gaat ook bij Cicero het algemene belang voor het eigen belang
- Er bestaat een algemeen natuurrecht dat tenslotte als door God gegeven verklaard wordt. Hier ligt ook het begin voor een langzaam verdwijnen van de ongelijkheden tussen de mensen, zoals die door Aristoteles nog als normaal geaccepteerd werden, bijvoorbeeld voor slaven en vrouwen.
- Cicero kon het verval van de Romeinse deugden (waarden) niet tegen houden.
- Vooral het probleem van de politieke participatie in de grote staten bleef onopgelost.